

БОЙКИ СЕЛА МАРИНОВЕ: РОЗВИТОК ТРАДИЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПІСЛЯ ПЕРЕСЕЛЕННЯ

Розглядається питання особливостей розвитку традиційної культури бойків в селі Маринове. Акцентується увага на питаннях адаптації господарства і побуту бойків в нових умовах, дотримання ними звичаєво-обрядового комплексу, його розвитку під дією ідеологічного, соціального, полікультурного чинників.

Ключові слова: бойки, депортація, Одещина, обряди, звичаї, традиція, культура.

Тема депортації українців із районів, які відійшли до Польщі після II Світової війни, висвітлена в історіографії у обсязі, достатньому для розуміння причин, засобів реалізації урядової політики і самого процесу переселення. Однак питання адаптації переселенців в регіонах розселення, розвитку культурно-побутових традицій не досліджені і потребують, насамперед, формування відповідної джерельної бази. Інформація про депортацію міститься у численних документах органів влади, але основним джерелом для висвітлення проблеми є спогади самих переселенців, адже у відповідних адміністративних розпорядженнях в основному зафіксовано уніфікований, незалежно від місця розселення, механізм депортації, тоді як власне адаптація здійснювалась у кожному регіоні по-різному, залежно від специфіки регіону, від чого залежав подальший розвиток традиційно-побутової культури. Робота по збору і публікації спогадів переселенців лише розпочалась. З'явилися перші видання. В одному із них «Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року» [3] автор І. І. Ніточко опублікував документи, документально зафіксовані факти з історії переселення і розселення, свої спогади, свідчення людей, які дають можливість простежити деякі питання адаптації і розвитку традиційно-побутової культури переселенців в село Маринове Березівського району на Одещині. Це були бойки села Устянове Нижньо-Устрицького району [3, с. 14].

Відповідно до договору № 121 від 15 лютого 1951 року про обмін ділянками державних територій в різні області України переселили українців з земель, що відійшли до Польщі. Одещина також входила до зони розселення переселенців. Під час четвертої хвилі депортації українців у 1951 році на Одещину за 116 днів переселено у 20 сіл 1933 родин [3, с. 7], чи 10283 особи [3, с. 30].

Як же вплинуло переселення на усталену систему життєдіяльності переселенців? Депортовані вивозили одяг, взуття, білизну і навіть реманент, тому мали можливість бодай частково дотримуватись традицій принаймні господарсько-побутових. Але цього не сталося з кількох причин. По-перше, далеко не всі знаряддя праці можна було перевозити, оскільки існували обмеження – 2 цнт на родину. По-друге, інші природні і кліматичні умови змушували опановувати нові агротехнології, а колгоспна система

функціонування сільського господарства не відповідала традиційним на батьківщині формам ведення господарства.

До нових кліматичних умов, природи степу важко пристосовувались не тільки люди, але й тварини. Корови гинули через 2-3 місяці [1, с. 124- 125], а за рік вони майже всі загинули, адже не звикли до степової спеки і такого корму як солома [3, с. 36]. У своїх спогадах Іван Ніточко вказує на досить виразні відмінності і пов'язані з ними труднощі, з якими стикнулися переселенці – соціальні, побутові, господарські: «...там готували їжу на печі та в печі, яку палили дровами, тут дрова були дефіцитом. Там готували їжу з дарів природи, лісу і городу, тут все горіло від спеки. Там корова їла тільки сіно, тут заставляли її їсти солому.... Там дітей виховували не тільки сім'я, але й церква, а тут церкви не було» [3, с. 96]. Відсутність дерев, трави (у порівнянні з передгір'ям Карпат – авт.), суховії, нестерпна спека, відсутність якісної питної води справляли на переселенців гнітюче враження. Вино і баранину, поширені в степу продукти селяни-бойки у себе дома не вживали, а картопля – основний продукт харчування на батьківщині – на новому місці виявилась дефіцитом [9, с. 122]. Навіть до гіркого на смак (через вживання гірких степових трав) молока від корови потрібно було звикати [5, с. 138].

Трансформації зачепили практично усі побутові норми. Зокрема звичаєвої практики технології будівництва, планування і облаштування інтер'єру житла, садиби [3, с. 36]. Новозбудовані житла для переселенців відрізнялися від звичних для них, традиційних, хоча й траплялися винятки, коли вдавалось розібрати дерев'яне житло, перевезти і встановити його на новому місці [7, с. 110]. Але навіть новобудови, їх називали «типові», чи стандартні «коробки» розміром 5х9 м. [5, с. 137], які не мали нічого спільного з традиційними житлами переселенців, були ще не закінченими, без вікон і дверей [6, с. 126]. Чимало з таких жител будували нашвидкоруч, вони були вологі і малопридатні для життя [2, с. 128]. Існували проблеми з опаленням, для обігріву житла і приготування їжі використовували в основному солому, траву «перекотиполе», стебла соняшника [5, с. 138]. Люди не розуміли простих, з точки зору місцевих селян, реалій життя. Наприклад, чому потрібно було змішувати глину з соломною, для того, щоб мазати хату, чому в хаті відсутня підлога, а землю потрібно мазати кінським гноєм, чому їжу варять в «кабиці», а свині пасуться прив'язаними на мотузці, наче телята [9, с. 133]. І все ж на новому місці намагалися облаштувати, як і на батьківщині, подвір'я, вибілювали хати, садили сади і квіти [7, с. 110].

Але дотримання деяких традиційних практик стало неможливим одразу ж по прибуттю на нові місця. Виявилось проблемним дотримання релігійної і обрядової практики. Спочатку переселенці після роботи збиралися біля храму чи навіть колишньої церкви, співали церковні пісні, поки влада не заборонила, мотивуючи своє рішення боротьбою з релігійною агітацією [9, с. 122].

Досить тривалий час переселенці дотримувались усталених звичаїв і обрядів, які стосувалися родини, найближчих родичів, не були пов'язані з залученням значної кількості членів сільської громади. Це, насамперед, обряди і звичаї сімейної обрядовості. Так, через певний час після народження дитини у присутності родичів і друзів здійснювали першу купіль з елементами магії: у воду, залежно від статі дитини, клали гроші, гребінець, дзеркальце, зерно. Хлопчикам клали цвяхи, молоток, щоб став майстром. У першу купіль

додавали свячену воду, щоб до дитини не чіплялося зло. Воду після купелі виливали далеко за межами двору [3, с. 99-100]. А для породіллі і її дитини, на протязі 10-15 днів після народження дитини, родичі і друзі приносили потрібні продукти і речі, і обов'язково курку на «росів» (бульон). На хрестини приносили обов'язково крижму [3, с. 100].

При ім'янареченні дотримувались давнього звичаю називати дітей іменами дідуся чи бабусі.

Розвинутим був інститут кумівства – важливого чинника у вихованні дітей і взаєминах дорослого населення. Бути кумом і хрещеним батьком вважали справою почесною і відповідальною [3, с. 100]. Їхня присутність була обов'язковою при здійсненні обряду постриження. В урочистій атмосфері кум вистригав волосся у дитини навхрест: над чолом, на потилиці, над вухами.

Волосся зав'язували у хустинку і зберігали до одруження [3, с. 101].

Дотримувались і традицій етнопедагогіки. Методи народного виховання також не вирізнялися своєю специфікою. Дітей змалку привчали до виконання нескладних, але потрібних для господарства робіт, виховуючи у них дисципліну і відповідальність. Дівчата вже в 10 років доїли корову, готували їжу, працювали на городі, готували посаг (шили одяг, вишивали), хлопці виконували чоловічу роботу: доглядали худобу, працювали на гармані, помічниками на будівництві [3, с. 101]. Дві основні чесноти батьки виховували у дітей – працьовитість і людяність. Ледарство вважалось неприпустимим, а обов'язки і усвідомлення необхідності повсякденної наполегливої праці діти сприймали від батьків. Відношення до старших розглядалось як мірило вихованості і своєрідний іспит результату виховання батьками своєї дитини. І тут переселенці також не вирізнялись на тлі загальноукраїнської етнопедагогіки. Повага до старших мала проявлятися в найменших дрібницях.

При зустрічі з людьми старшого покоління, вітаючись, знімали головний убір, а дитина при зустрічі на вулиці зі старшою людиною повинна була зняти головний убір та привітатися: «Слава Ісусу Христу» [3, с. 103]. У разі недотримання дітьми цього звичаю, старші повчали, ставили до відома батьків, що сприймалось останніми як вельми неприємний закид і незадовільну оцінку їх як вихователів власних дітей. У родинях зберігалась підпорядкованість матері. Усі господарсько-побутові розпорядження батьків молодь виконувала беззастережно, як і заборони чи обмеження [3, с. 105]. Тобто, етнопедагогічні традиції передбачали прищеплення молоді норм поведінки у громаді і родині.

Чимало звичаїв стосувалися сільської молоді. Як і раніше молодь проводила дозвілля в молодіжних громадах, організація і функціонування яких відповідали ustalеним правилам і нормам. Так, дотримувались черговості вступу братів до парубоцької громади. Молодшому дозволялося ставати «повноцінним» членом громади лише після одруження старшого. Такі ж вимоги існували і для сестер; молодша не могла вийти заміж раніше старшої. Молодь під час спілкування, особливо у присутності дорослих, дотримувалась певних обмежень і засторог: пара не розмовляла під час танцю, у проміжках між танцями парубки і дівчата дистанціювались, гуртуючись окремо [3, с. 104].

Дівчина на виданні знаходилась під особливою увагою громади. Вона мала бути чемною, а основне її завдання – шитво, особливо перед сватанням [3, с. 106]. Дітей і молодь виховували у дусі беззаперечної поваги до старших і батьків. Одруження молоді обов'язково відбувалося у формі весілля і якщо

молода не могла йти «від столу» (влаштування весілля – атв.), то одруження не вважалось можливим. Дотримання ритуалу «весільного столу» було справою сільської громади, яка, у разі фінансової неспроможності молодого чи молодої, брала цю організаційну функцію на себе. Наводиться приклад, коли сусіди і знайомі накрили весільний стіл і видали заміж двох круглих сиріт-сестер в один день [3, с. 107].

Зазвичай весілля тривало три дні і відбувалося у молодого і молодої одночасно.

Традиційними для бойків були і весільні чини. Крім молодих, на весіллі було декілька дружок, та дружбів, старший староста і старший дружба.

На початку 1960-х років вбрання учасників весілля ще відображало етнографічну специфіку. Дружки вбирали білі вишиті блузки, запаски, взували червоні чобітки, на головах мали вінки з різнокольоровими стрічками [4, с. 141]. Дружки також вбирали вишиті сорочки. У молодої на голові був вінок з парафіну, а з вінка до долу спускався вельон [3, с. 107]. Слід відзначити, що дружки до середини 1960-х років використовували святкове вбрання, привезене з батьківщини [3, с. 106]. Певний час переселенці доношували привезений «традиційний» одяг: широкі спідниці («семиклінки», зшиті з семи клінів), квітчасті «блюзки» (кофти), запаски (фартухи) з шляркою (оборкою) [3, с. 106].

З часом, поступово традиційне весілля трансформувалось. З 1960-х – 70-х років у Мариновому почали одружуватись без застережень. До цього не вважалось престижним вийти заміж за росіянина чи одружитися з росіянкою, чи місцевому одружитися з переселенкою [3, с. 98].

Через десять років після переселення перестали одягати національний одяг молоді і свідки [3, с. 108].

Слід зауважити, що весільна обрядовість бойків у цій місцевості серед інших вирізнялась своїм розмаїттям обрядів і змістовим наповненням і являлась певним зразком для запозичень, що підтверджується підвищеною увагою як сусідів-українців, так і представників етнічних груп, що проживали поблизу Маринового.

На трансформацію обрядовості впливали різні чинники, у тому числі і достаток родини. Якщо в кінці 1950-х на початку 1960-х років статки родин були незначними, а учасниками скромних не гучних весіль були в основному родичі та сусіди, а за участі 50 гостей весілля вважалось дуже великим [3, с. 107]., то згодом, покращення життя позначилось у тому числі і на весільній обрядовості. Збільшилась кількість не лише весільних гостей, але й весільних чинів. Зросла кількість дружок і дружбів, з'явилася можливість використання якомога більшого набору обрядових атрибутів, а разом з тим, і виконання більшості обов'язкових весільних обрядів, що не тільки перетворювало весілля у яскраве дійство, а й запрограмувало, як вважалось, міць і добробут нової родини. Таке весілля ставало об'єктом запозичень сусідами – представниками інших національностей, адже за сімейним святом бойків спостерігали односельці, мешканці навколишніх сіл.

Традиційний уклад життя вдавалось налагодити і певний час утримувати за умов компактного розселення окремою сільською громадою, чи навіть частиною сільської громади. За таких умов переселенці дотримувались своїх звичаїв, колективно святкували, зокрема Запусти, Великдень [9, с. 123], Святий

Вечір, Різдво, Водохреща. Молодь влаштовувала вертепи, колядувала, співала воскресні пісні [6, с. 139]. З календарної обрядовості дотримувались виконання можливого в умовах нового оточення. Одразу ж депортовані зрозуміли, що навіть україномовне оточення відрізняється церковно-релігійною орієнтацією, відношенням до обрядових традицій. У такій ситуації дотримувались виконання обрядових свят у колі родини. На Святвечір готували 12 страв, ворожінням дізнавались про майбутній врожай, співали старовинні колядки. На Великдень освячували паски, розмальовували воском писанки [3, с. 104]. Отже, на новому місці переселенці намагалися зберегти традиційну систему життєдіяльності. У Мариновому до них проживало десяток місцевих довоєнних сімей – переселенці з Київської, Волинської областей і навіть з Румунії [3, с. 11], тобто навіть в українському селі опинялися переселенці з різних областей України – носії різних регіональних традицій. Принаймні перше десятиліття бойки дотримувались усталених традицій, однак з часом інтеграційні процеси нівелювали розмаїту етнічну палітру села. Поступово ідеологічний чинник, етнокультурна варіативність села і сусідніх сільських громад визначали напрями розвитку культури. За чверть століття у цьому селі, практично зникли мовні ознаки, хоча окремі лексеми і елементи обрядовості вказують на колишню бойківську ідентичність її носіїв.

Кушнір Вячеслав

БОЙКИ СЕЛА МАРИНОВО: РОЗВИТКЕ ТРАДИЦИОННОЇ КУЛЬТУРИ ПОСЛЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ

РЕФЕРАТ

Рассматривается вопрос особенностей развития традиционной культуры бойков в селе Мариново. Акцентируется внимание на вопросах адаптации хозяйства и быта бойков в новых условиях, соблюдение ими обычаев и обрядового комплекса, его развития под действием идеологического, социального, поликультурного факторов.

Ключевые слова: бойки, депортация, Одесчина, обряды, обычаи, традиция, культура.

Kushnir Viacheslav

MARINOVO`S ETHNIC GROUP NAMED BOIKY: DEVELOPMENT OF TRADITIONAL CULTURE AFTER MIGRATION

SUMMARY

The problem of characteristic features of the development of traditional culture of Marino`s Boiky is examined in the paper.

We focus on the problems of the Boiky`s economy and lifestyle adapted to new conditions, their observance of costumes and rites under the influence of ideological, social and polycultural factors.

Key words: the Boiky, deportation, Odessa region, rites, customs, tradition,

Джерела та література

1. Карич Г.Ф. // Ніточко І.І. Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року.- Одеса, 2011.-С. 132.
2. Марусяк М.І. // Ніточко І.І. Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року.- Одеса, 2011.- С.128-129.
3. Ніточко І.І. Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року.- Одеса, 2011.- С. 240.
4. Орловська Г.І. // Ніточко І.І. Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року.- Одеса, 2011.-С.140-141.
5. Охота М.І. // Ніточко І.І. Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року.- Одеса, 2011.-С.136-140.
6. Охота М.М. (Халус) та Халус О.М. // Ніточко І.І. Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року.- Одеса, 2011.- С.126.
7. Проніна І.С. // Ніточко І.І. Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року.- Одеса, 2011.- С.109-113.
8. Римяк М.М. // Ніточко І.І. Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року.- Одеса, 2011.- С.121-124.
9. Смісько М.Ф. // Ніточко І.І. Остання депортація. До 60-річчя примусового переселення 1951 року.- Одеса, 2011.-С.132-133.